

Рудоман О. А.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Хмельницького національного університету

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТИПИ НАДЛИШКОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ АФЕКТИВНОГО МОВЛЕННЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглянуто синтаксичне явище надлишкових матеріальних елементів афективного мовлення з позицій аналізу їхньої форми, змісту та функціонування як модифікацій експлікованого плану. Складено парадигматичну класифікацію цього експресивного синтаксичного явища на матеріалі англійської мови, яка б уможливила встановлення кореляції між розмаїтими експресивними процесами і формами їхнього відображення в мовленні.

Ключові слова: матеріально надлишкові елементи, експлікація, афективи, вокативи, контактоналагоджувальні елементи, уточнювальні елементи.

Постановка проблеми. Комунікативно-прагматичне дослідження синтаксичних конструкцій – це мовознавчий напрямок системно-структурного вивчення мови, об'єктом дослідження якого виступає мова в діяльності людини, мова в процесі міжособистісної взаємодії.

Сучасний стан проблеми метамовних структур як універсальної синтаксичної категорії потребує врахування антропоцентричного підходу до вивчення мови, поведінки особистості в процесі комунікації (комунікативне спрямування, емоційний стан мовців, засоби впливу на адресата мовлення та ін.). Дослідники все більше уваги звертають на соціальні, психологічні, прагматичні аспекти мовленнєвої поведінки особистості. Така тенденція, перш за все, пов'язана з проблемою вивчення «мовлення в дії». Людина повідомляє про факти та події або реагує на них, вербалізує почуття й бажання в процесі пізнання, словесно формулює поняття, думки та висновки, вступає в комунікативні контакти, провокує мовця до тієї чи іншої дії. Усі ці мовленнєві потреби реалізують із застосуванням певних синтаксичних структур.

Одними з таких синтаксичних явищ постають матеріально надлишкові синтаксичні структури, які виражають суб'єктивне, оцінювальне ставлення мовця до повідомлення. Хоча ця лінгвістична проблема привертала увагу багатьох лінгвістів, вона все ще залишається невирішеною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні існує велика кількість робіт, присвячених проблемам опису конструкцій, які ускладнюють структуру речення. Структурно-семантичні типи матеріально надлишкових структур були об'єктом вивчення українців (Гуйванюк Н., Дудик П., Загнітко А. та ін.), русистів (Анікін О., Синеокова Т., Скребнев Ю. та ін.) та зарубіжних лінгвістів (Jespersen, Репсе, Routsma); Матеріально надлишкові елементи речення в аспекті комунікативного синтаксису досліджували Александрова О., Золотова Г., Кобріна Н., Корнеєва О. та ін. Інтонування цих синтаксичних одиниць проаналізували Грищенко А., Мацько Л., Плющ М. та ін.

Матеріально надлишкові елементи кваліфікують як граматичне явище, обмежене рамками основного речення, тобто речення, яке включає вставлену конструкцію. Сучасні дослідники акцентують увагу на необхідності вивчення вставлення в ширшому контексті – не лише як одиниці речення, а й текстової структури (Іноземцева І., Кадомцева Л. та ін.).

Особливість матеріально надлишкових компонентів речення полягає в тому, що вони не мають спеціально виражених показників зв'язку з реченням-ядром. Саме це й ускладнює їхнє трактування в синтаксичній системі. Статус і семантико-синтаксичні особливості цього явища ще не отримали достатньо повного та загально визнаного теоретичного пояснення. Тому проблему вивчення статусу, структури, формальних та змістових особливостей, функцій таких конструкцій у сучасній англійській мові вважаємо актуальною.

Мета статті полягає в послідовному системному описі вставних конструкцій як надлишкових синтаксичних структур у сучасній англійській мові з точки зору їхніх структурних особливостей, семантичних та мовленнєвих функцій і синтаксичної одиниці, яку вони ускладнюють.

Завдання дослідження полягає в комплексному вивченні матеріально надлишкових синтаксичних структур з позицій аналізу їхньої форми, змісту, прагматичного спрямування та функціонування як модифікацій експлікованого плану.

Виклад основного матеріалу. Найбільш дискусійне питання про зв'язок речення-ядра зі вставленою синтаксичною одиницею. Р. Пенс, наприклад, в одну загальну категорію вставленості об'єднує: 1) вигокові звертання, слова автора при прямій мові (parenthetical elements): *'Oh, Timothy, I-I think it was mean ter send me, 'chattered the suddenly frightened Nancy, as she turned and hurried to a point where she could best watch the passengers alight at the little station.* (Eleanor H. Porter, c. 16); 2) ввідні слова та словосполучення (transitional elements: indeed, at any rate, of course): *'Of course, 'it would have been a good deal harder to be glad in black-* (Eleanor H. Porter, c. 19); 3) деякі головні, підрядні (clauses – main and subordinate – used absolutely) та вставні речення: *I'm glad, after all, that she didn't come to meet me; because now I've got HER still coming, and I've got you besides* (Eleanor H. Porter, c. 20); 4) вставні та ввідні речення (parenthetical clauses): *Very likely-though I've not had the pleasure of the Ladies' Aid's acquaintance, 'rejoined Miss Polly, stiffly, trying to unclasp the small, clinging fingers, and turning frowning eyes on Nancy in the doorway* (Eleanor H. Porter, c. 23); *They don't come in the barrels much, you know.* (Eleanor H. Porter, c. 22). Спільним для настільки різних явищ Р. Пенс вважає відсутність у них граматичного зв'язку з основним реченням.

Деякі дослідники акцентують увагу на смисловому зв'язку вставок із реченням-ядром. Так, наприклад, стверджують, що ввідні елементи не завжди надлишкові компоненти тексту, оскільки багато «парентез виражають неповну достовірність повідомлення або вказують на загальну оцінку висловлювання, а отже, їхня наявність у висловлюванні необхідна. До надлишкових, експлікативних елементів відносять лише ті, які містять інформацію, що виходить за межі безпосередніх комунікативних цілей висловлювання» [1, с. 165].

Однак такі особливості ввідних елементів, як їхній ізольовано-комунікативний по відношенню до речення-ядра статус, граматична та семантична несумісність із характеристиками тих членів речення (або підрядних речень), позицію яких вони займають, позиційна варіативність, особливе інтонаційне (і пунктуаційне) оформлення, дозволяє говорити про те, що вони надлишкові, експлікативні – з точки зору ядерного речення – елементи. Такі явища варто віднести до того розділу синтаксису, «що вивчає структури, які виходять за рамки звичайних моделей речення, але вважаються загальноприйнятими структурами, де застосовують звичні мовні прийоми» [2, с. 570]. Вказуючи на різноманіття ввідних елементів, Гуйванюк Н. підкреслює, що в основі їхньої варіативності, крім смислових відношень, лежать ще й «різні комунікативно-прагматичними інтенції мовця підтвердити, уточнити висловлення доповненнями його власних оцінок, зіставлень, спостережень» [3, с. 134].

До матеріально надлишкових елементів афективного мовлення можна також віднести звертання, вигуківі структури, експлетиви та різні вставні елементи, які ускладнюють структуру речення. Зауважимо, що автори п'єс надають перевагу малоелементним вставленням, в основному вигукам; такі вставні елементи допомагають персонажам в одних ситуаціях привернути увагу співбесідника, в інших – зосередитися, а в третіх – додати той або інший відтінок модальності висловлюванню.

Зазначена особливість, безумовно, відображає екстралінгвістичні характеристики мови персонажів: спонтанність, стереотипність і емоційну насиченість [1; 3].

Аналіз функціональних особливостей ввідних елементів в афективному мовленні дозволив виділити такі структурно-семантичні форми в цій модифікації: матеріально надлишкові афективи, матеріально надлишкові вокативи, контактоналаджувальні матеріально надлишкові елементи та уточнювальні матеріально надлишкові елементи.

Розглянемо форми, які створюють субсубпарадигму модифікації «матеріально надлишкові елементи». Матеріально надлишкові афективи включають вигуки та вигуківі фразеологізми, експлетиви та звертання-афективи (нетипові звертання). Функціонуючи в реченнях, де всі смислові акценти розставлено, ці елементи відіграють роль інтенсифікаторів емоційного значення і носять надлишковий характер.

Вигуки та вигуківі висловлювання виступають загальнови-значним універсальним засобом передачі емоційного значення:

(1) *'Oh, how pretty!—and what a lot of trees and grass all around it! I never saw such a lot of green grass, seems so, all at once* (Eleanor H. Porter, с. 20);

(2) *'Imagine Miss Polly and a NOISY kid! Gorry! there goes the whistle now!'* (Eleanor H. Porter, с. 16).

Елементи вигукового характеру, які входять до складу речень, несуть додаткову інформацію лише про емоційний стан мовця, знаходячись за межами безпосередніх комунікативних цілей висловлювання.

Експлетиви, афективне наповнення яких переважає над їхнім наочно-логічним, також функціонують у мовленні як виразники емоцій і є логічно матеріально надлишковими елементами висловлювання. Характерна властивість цих елементів полягає в тому, що «за формою вони найчастіше члени речення, не будучи такими по суті – зважаючи на їхню семантичну несумісність з уявленням про члена речення або члена словосполучення. За семантикою вони нагадують ввідні елементи, але відрізняються від них тим, що останні зазвичай або інтонаційно ізольовані, <...> або, залишаючись в номіна- тивному статусі, позиційно та морфологічно аналогічні об- ставинним словам і відрізняються від них лише своїм модальним значенням <...>. У той же час експлетивні елементи можуть виконувати не властиву ввідним елементам квазіатрибутивну функцію. Незрідка синтаксична функція експлетива взагалі ір- раціональна» [1, с. 164].

Різні функції експлетивів можна проілюструвати такими прикладами:

(1) *Mrs. Gray told me to, at once—about this red gingham dress, you know, and why I'm not in black. (losing temper)* (Eleanor H. Porter, с. 18);

(2) *'Goosey! Why, just be glad because you don't—NEED—'EM!' exulted Pollyanna, triumphantly. (in high spirits)* (Eleanor H. Porter, с. 36);

(3) *'Well, goodness me! I can't see anythin' ter be glad about—gettin' a pair of crutches when you wanted a doll!'* (disappointedly) (Eleanor H. Porter, с. 35);

(4) *'Pollyanna, I have ordered screens for those windows. I knew, of course, that it was my duty to do that. But it seems to me that you have quite forgotten YOUR duty.'* (angrily) (Eleanor H. Porter, с. 43).

Звертання-афективи (нетипові звертання) – це ввідні елементи, синтаксичний статус яких подібний до синтаксичного статусу звертань. Проте вони мають іншу внутрішню структуру і семантику:

(5) *'Nancy, —Miss Polly's voice was very stern now—'when I'm talking to you, I wish you to stop your work and listen to what I have to say.'* (sternly) (Eleanor H. Porter, с. 3);

(6) *'But, of course, you—you'd want her, your sister's child,' ventured Nancy, vaguely feeling that somehow she must prepare a welcome for this lonely little stranger. (uncertainly)* (Eleanor H. Porter, с. 5);

(7) *'Oh, Aunt Polly, Aunt Polly, I don't know how to be glad enough that you let me come to live with you,' she was sobbing. (gratefully)* (Eleanor H. Porter, с. 23).

Що стосується особливостей семантики, такі вставлення не можна розглядати як звертання. Швидше вони безпосередньо виражають емоційну реакцію мовця і в цьому сенсі за функцією близькі до вигукових структур і експлетивів. Слід зазначити, що коло значень, які виражають ці компоненти речення, досить обмежене: до їхнього складу входять слова, які виражають, як правило, негативні емоції, зокрема вульгаризми. У ряді випадків, проте, такі утворення не мають пейоративного забарвлення:

(8) *'Well, upon my soul!' ejaculated Miss Polly, half aloud. 'What a most extraordinary child!'* (Eleanor H. Porter, с. 38).

Матеріально надлишкові вокативи включають власне звертання, семантична функція яких апеляція до співрозмовника:

(1) *Miss Pollyanna, that bell means breakfast—mornin's, 'she panted, pulling the little girl to her feet and hurrying her back*

to the house; 'and other times it means other meals. (Eleanor H. Porter, c. 42).

(2) '**Pollyanna**, it's quite time you were in bed. You have had a hard day, and to-morrow we must plan your hours and go over your clothing to see what it is necessary to get for you. Nancy will give you a candle. Be careful how you handle it. Breakfast will be at half-past seven. See that you are down to that. Good-night.' (Eleanor H. Porter, c. 37–38).

(3) '**But I was real glad you did it, Aunt Polly**. I like bread and milk, and Nancy, too. You mustn't feel bad about that one bit.' (Eleanor H. Porter, c. 37).

Контактоналагоджувальні матеріально надлишкові елементи виконують функцію залучення уваги співрозмовника до власного висловлювання. До елементів такого типу можна віднести: *see here, don't you think, you know, I guess, I presume, look, you see*:

Then, aloud, she said doggedly: 'See here, Miss Pollyanna, I ain't sayin' that I'll play it very well, and I ain't sayin' that I know how, anyway; but I'll play it with ye, after a fashion—I just will, I will!' (Eleanor H. Porter, c. 37);

Of course I don't know how much red carpet a trunk could buy, but it ought to buy some, anyhow—much as half an aisle, don't you think? (Eleanor H. Porter, c. 17);

But there weren't any black things in the last missionary barrel, only a lady's velvet basque which Deacon Carr's wife said wasn't suitable for me at all; besides, it had white spots—worn, you know—on both elbows, and some other places. (Eleanor H. Porter, c. 18);

'Yes; well, never mind now what your father said,' interrupted Miss Polly, crisply. 'You had a trunk, I presume?' (Eleanor H. Porter c. 24);

'Oh, Nancy, I hadn't seen this before,' she breathed. 'Look—' way off there, with those trees and the houses and that lovely church spire, and the river shining just like silver. Why, Nancy, there doesn't anybody need any pictures with that to look at. Oh, I'm so glad now she let me have this room!' (Eleanor H. Porter, c. 28);

'Yes; but—she didn't know that, you see!' observed Nancy, dryly, stifling a chuckle. (Eleanor H. Porter, c. 34).

До контактоналагоджувальних елементів можна віднести також елемент *well* у випадках реалізації з аналогічною метою:

(7) **Well**, really, Nancy, just because I happened to have a sister who was silly enough to marry and bring unnecessary children into a world that was already quite full enough, I can't see how I should particularly WANT to have the care of them myself. (Eleanor H. Porter, c.5);

(8) '**Well**, it's done—my part, anyhow,' she sighed. 'There ain't no dirt here—and there's mighty little else. (Eleanor H. Porter, c. 9).

Уточнювальні матеріально надлишкові елементи або ті, які виражають пояснення, доповнення, роз'яснення мовця, або експліцитно уточнюють емоційне відношення мовця до почутого. Уточнювальні елементи в афективному мовленні представлено досить коротким списком стереотипних ввідних елементів (*I guess, anyway, I reckon, of course, however, anyhow, whereupon, maybe*):

'No, Miss. Your aunt don't like ice-cream, I guess; least-ways I never saw it on her table.' (Eleanor H. Porter, c. 21);

Over and over again she was wondering just what sort of child this Pollyanna was, anyway. (Eleanor H. Porter, c. 16);

'Oh, Aunt Polly, Aunt Polly, I reckon I am glad this morning just to be alive!' (Eleanor H. Porter, c. 40);

'Of course I'm sorry about the duty I forgot, Aunt Polly,' she apologized timidly. (Eleanor H. Porter, c.44);

Outside, however, there was a wide world of fairy-like beauty, and there was, too, she knew, fresh, sweet air that would feel so good to hot cheeks and hands! (Eleanor H. Porter, c.54);

Finally, with a sigh of content, she curled herself up on the sealskin-coat mattress, arranged one bag for a pillow and the other for a covering, and settled herself to sleep. (Eleanor H. Porter, c. 55);

'Well, anyhow,' she chuckled, 'you can be glad it isn't 'Hephzibah.' (Eleanor H. Porter c. 52);

Whereupon she laughed suddenly. (Eleanor H. Porter, c. 50);

'Maybe he didn't understand—but that was only half an introduction. I don't know HIS name, yet,' she murmured, as she proceeded on her way. (Eleanor H. Porter, c. 60).

У більшості випадків ввідні елементи відображають відношення мовця до того, що він говорить, тому в основному вони носять оцінювальний характер. Корегування висловлювання з метою надання додаткової інформації при усвідомленні необхідності мовця уточнити значення смислового елементу трапляється в афективному мовленні досить рідко.

Уточнюють емоційну реакцію мовця слова ствердження і заперечення *yes* і *no*. Ці слова відносяться до розряду так званих слів-речень, призначених для синтаксично незалежного (ізолюваного) вживання [1, с. 166]. Їх уважають матеріально надлишковими компонентами, якщо їх приєднано як додатковий елемент у відповіді на запитання співрозмовника. Цікавою закономірністю їхнього функціонування в афективному мовленні є те, що у всіх без виключення випадках спостерігається ще один прояв надмірності в організації подібних висловлювань: *yes* і *no* передують повторенню запитальної репліки співрозмовника, що, у свою чергу, є різновидом перефразистичного підтвердження, оскільки замість ізолюваного вживання цих слів їхня реалізація поєднується з повтором елементів репліки співрозмовника:

(10) '**Why, yes. Didn't you know it?**' cried Pollyanna. '**Well, no, I didn't,**' retorted Mrs. Snow, dryly; (Eleanor H. Porter, c.60).

Якщо перша частина репліки відтворює один із компонентів попередньої, стверджувальне або заперечне слово не виступає надлишковим підсилювальним елементом, а утворює з першою частиною темо-ремне зіставлення:

(11) '**You lose such a lot of time just sleeping!** Don't you think so?' '**Lose time—sleeping!**' exclaimed the sick woman. (Eleanor H. Porter, c. 63).

Існують випадки, коли надлишкове вживання *yes* або *no* служить для посилення повторюваних елементів власного висловлювання:

(12) '**Hephzibah!**' '**Yes. Mrs. White's name is that. Her husband calls her 'Hep,' and she doesn't like it.** (Eleanor H. Porter, c. 52).

Посилення негативного значення в афективному мовленні може відбуватися використовуючи елементи *now* і *well*:

(13) '**Now** I reckon we're ready to be looked at!' And she held out the mirror in triumph. (Eleanor H. Porter, c. 65);

(14) '**Oh, no, I don't mind it at all,**' she explained to Nancy. '**I'm happy just to walk around and see the streets and the houses and watch the people. I just love people. Don't you, Nancy?**' '**Well, I can't say I do—all of 'em,**' retorted Nancy, tersely. (Eleanor H. Porter, c. 59).

Висновки. Отже, в парадигматичній класифікації експресивного синтаксичного явища матеріально надлишкові елементи отримали ряд, який включає чотири структурно-семантичних ознаки: матеріально надлишкові афективи, матеріально

надлишкові вокативи, контактоналагоджувальні матеріально надлишкові елементи та уточнювальні матеріально надлишкові елементи. Накладення перерахованих ознак, поза сумнівом, несе певну інформацію про емоційний стан мовця.

Література:

1. Скребнев Ю.М. Введение в коллоквиалистику. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1985. 210 с.
2. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.
3. Гуйванюк Н.В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. Чернівці: Рута, 1999. 336 с.
4. Eleanor H. Porter. Pollyana. L. C. Page & Company. New York, 1913. 287 p.

Рудоман О. А. Структурно-семантические типы избыточных элементов аффективной речи в современном английском языке

Аннотация. В статье рассмотрено синтаксическое явление избыточных материальных элементов аффективной речи с позиций анализа их формы, содержания и функ-

ционирования, как модификаций экспликативной формы. Составлена парадигматическая классификация этого экспрессивного синтаксического явления на материале английского языка, который бы делал возможным установление корреляции между разнообразными экспрессивными процессами и формами их отображения в вещании.

Ключевые слова: избыточные элементы, экспликация, аффективы, вокативы, контактоустанавливающие элементы, уточняющие элементы.

Rudoman O. Structure and semantic types of odd units in the emotive language of modern English

summary. There has been studied a syntactical phenomenon of odd units analyzing their structure, meaning and function as the explicative modification in the article. There has been made a paradigm classification of this expressive syntactic phenomenon on the basis of the English language which makes it possible to set correlation between various expressive processes and forms of their representation in speech.

Key words: odd units, explication, emotive units, vocative units, phatic units, clarifying units.